

Kritik mot en skolsköterska bl.a. för att samtal hållits med en elev om hennes hemsituation utan vårdnadshavarnas samtycke

Beslutet i korthet: En skolsköterska höll på eget initiativ ett flertal samtal med en elev om elevens hemsituation utan att först inhämta vårdnadshavarnas samtycke. Vårdnadshavarna informerades inte heller i efterhand om vad som kommit fram vid samtalen.

I beslutet konstaterar JO att utgångspunkten, med hänsyn till elevens låga ålder, var att samtalen kunnat hållas bara om vårdnadshavarna gett sitt samtycke. Då vårdnadshavarna inte tillfrågats om sin inställning i saken fanns det inte förutsättningar för skolsköterskan att hålla samtalen. Vidare hade skolsköterskan kunnat underlåta att berätta för, i detta fall, fadern om vad som kommit fram vid samtalen endast om det funnits skäl att anta att eleven skulle komma att lida betydande men om information lämnades. Utredningen ger inte stöd för att omständigheterna var sådana i detta fall. JO uttalar sammanfattningsvis att det var fel av skolsköterskan både att hålla samtalen med eleven utan vårdnadshavarnas samtycke och att inte efteråt informera om vad som kommit fram vid samtalen.

Anmälan

AA framförde i en anmälan klagomål mot skolsköterskan BB vid Ribersborgsskolan, Västra Innerstadens stadsdelsförvaltning i Malmö kommun.

AA anförde bl. a. följande. Skolsköterskan förde under perioden våren 2010–februari 2011 samtal med hans dotter CC, född 2000, gällande hennes hemsituation. Han hade inte vetskap om samtalen trots att han är vårdnadshavare. Merparten av gångerna hämtades CC av skolsköterskan i klassrummet under lektionstid. Under sommaren bröt CC ihop när hon berättade att hon mot sin vilja blivit utfrågad av skolsköterskan. CC hade känt sig pressad att leverera svar till skolsköterskan. Skolsköterskan skulle ha inhämtat hans tillstånd till att hålla samtalen med CC. – Skolan hade inte behövt göra anmälan till socialtjänsten om han hade fått information om att CC mådde dåligt och kunnat delta i eventuella samtal i ett tidigt skede. Utredningen hos socialtjänsten, som avslutades utan några insatser, medförde ytterligare påfrestning för CC.

Utredning

Handlingar i ärendet inhämtades från Ribersborgsskolan.

Västra Innerstadens stadsdelsfullmäktige i Malmö kommun anmodades därefter att inkomma med utredning och yttrande angående bl.a. i vilken omfattning BB hade fört samtal med flickan och på vems initiativ samtalen hade ägt rum.

I remissvaret anfördes bl.a. följande.

Skolsköterskan fick inledningsvis allmän information från klassläraren på lågstadiet att CC H. bl.a. var duktig i konståkning och att hon tränade mycket samt att fadern hjälpte henne med detta.

I mars/april 2010 (årskurs 3) kontaktade AA skolsköterskan för CC:s kvalsterallergi. Skridskoåkningen togs också upp i samtalet, men då CC inte fick astmabesvär därav var det ju enbart bra för hennes hälsa.

Den 6 april 2010 träffade skolläkaren DD CC:s moder på sin mottagning med anledning av CC:s astmabesvär. Modern berättade vid det tillfället att relationen var dålig mellan föräldrarna och att de hade svårt att komma överens.

Den 14 april 2010 träffade skolsköterskan CC för vikt och längdmätning inför utredningen av CC:s astma. Skolsköterskan frågade då också hur det gick med hennes träning. Skolsköterskan menar att frågor som dessa är naturliga i umgänget med barn och ställs oavsett vem barnet är. CC svarade då att hon ville sluta med konståkningen, då det inte var roligt.

Den 15 april 2010 ringde skolsköterskan till socialtjänstens individ- och familjeomsorg för att få råd hur att göra i en situation med föräldrar som inte är överens och där barnen sitter i kläm.

Denna rådfrågan gjorde skolsköterskan anonymt, dvs. hon namngav inte familjen.

Den 15 april 2010 försökte skolsköterskan få kontakt med modern för att höra om tid för astmautredning. CC svarade, då modern inte var hemma.

Den 27 april 2010 uppsökte CC skolsköterskan, då hon hade ramlat på skolgården och därför behövde plåstras om.

Den 25 augusti 2010 (årskurs 4) sökte CC skolsköterskan p.g.a. andnöd. Skolsköterskan ringde modern, som själv är sjuksköterska, och som därefter kom och hämtade CC.

Den 12 oktober 2010 uppsökte CC skolsköterskan. Hon grät, då hon fått ett slag på halsen. Hon tröstades av skolsköterskan. Skolsköterskan frågade vidare hur hon hade det. Hon berättade att hon inte hade det bra. Hon var rädd för att göra sin pappa arg, eftersom hon hade slutat med konståkningen. Hon uppgav att pappan inte tyckte om detta.

Den 27 oktober 2010 träffade skolsköterskan CC för uppföljning. CC berättade då att det var som tidigare att mamman och pappan inte pratade med varandra.

Den 10 november 2010 uppsökte skolsköterskan CC och talade om att det var viktigt att CC själv bestämmer och tänker vad hon vill göra på sin fritid med sin scouting och dans. Skolsköterskan berättade samtidigt att hon skulle försöka ordna ett möte med föräldrarna.

Den 10 november 2010 ringde skolsköterskan fadern. Han uppgav bl.a. att han inte ville gå på socialtjänstens öppenvårdsmottagning benämnt Samtalskraft, då samarbetet mellan modern och honom var dåligt.

Den 11 november 2010 sökte CC upp skolsköterskan p.g.a. andnöd efter att ha sprungit och inhalerat. CC lugnades ner av skolsköterskan. CC verkade glad och berättade att hon skulle på ett scoutläger i december. De överenskom att de skulle träffas veckan därpå.

Den 16 november 2010 vaccinerades CC och allt var bra.

Den 8 december 2010 träffade skolsköterskan CC. Hon var glad. Hon berättade att hennes pappa hade skaffat en lägenhet och att hon skulle åka med pappan till farföräldrarna över julen. Det var bättre nu hemma hos CC. Vidare samtalade skolsköterskan med CC om hur hon ska kunna säga ifrån när föräldrarna pratade illa om varandra. Skolsköterskan och CC kom överens om att träffas igen efter jullovet.

Den 20 januari 2011 träffade skolsköterskan CC i samband med en hälsokontroll av årskurs 4. CC uppgav vid besöket att hon mår bra.

Den 27 januari 2011 påstrades CC om av skolsköterskan efter att ha ramlat på skolgården.

Den 16 februari 2011 hade skolsköterskan ett samtal med CC på lärarens begäran. CC uppgav då att hon inte vill vara hos pappan, eftersom han hade pratat illa om hennes kamrater.

Den 16 februari 2011 gjorde skolsköterskan en anmälan till socialtjänstens individ- och familjeomsorg i stadsdelsförvaltningen Västra Innerstaden med stöd av 14 kap. 1 § socialtjänstlagen, då det förelåg misstanke om att CC "far illa", i anmälan uppgav skolsköterskan att CC hade sedan april 2010 uttryckt till skolsköterskan svårigheter mellan föräldrarna att komma överens. CC var ledsen för detta och tyckte att föräldrarna inte lyssnade till hur hon ville ha det. Hon tyckte att hon blev tvingad i umgänget med föräldrarna och hon kände att hon inte fick välja själv. CC uttryckte också att det ställdes frågor av respektive förälder om den andra föräldern och om hur det var där. I skolan hade hennes lärare på lågstadiet och läraren i dåvarande klass, vid tiden för anmälan, uttryckt oro för att CC inte hade det bra. Båda föräldrarna uttryckte att de inte kunde samarbeta och ville inte heller träffa varandra, vilket medförde att CC fick bära "bördan".

Vissa möten efter perioden som avses i anmälan mellan skolsköterskan och CC.

Den 15 mars 2011 uppsökte CC skolsköterskan för huvudvärk. Hon kontaktade pappan och att det var ok att CC gick hem.

Den 29 mars 2011 kom CC ledsen och gråtande med sin lärare till skolsköterskan. Det hade varit på detta sätt flera gånger under den senaste tiden. CC berättade att mamman och pappan var sådana ovänner. Med anledning härav ringde skolsköterskan till socialtjänsten och berättade att CC mår dåligt.

Den 15 april 2011 ringde skolsköterskan till socialtjänsten med anledning av att skolvaktmästaren samma dag hade ringt till skolsköterskan och berättat att skolvaktmästaren hittat CC ledsen i gymnastiksalen. Hon berättade då om sina skuld känslor, att hon inte ville vara hos sin pappa, att mamman inte mår bra samt att hon inte vill leva längre. Vaktmästaren ombads också ringa till socialtjänsten för att berätta om allvaret i CC:s situation.

Utredning om skolsköterskans egna synpunkter på kontakterna med CC

Stadsdelsfullmäktige har från skolsköterskan inhämtat att ursprunget till samtalen med CC var hennes astmabesvär. Vid samtalen med CC har hon aldrig försökt att pressa fram några svar från CC. Samtalen har kommit till stånd för att ge CC stöd i en för henne svår situation, när klassläraren eller CC själv bedömt att stöd behövdes av henne. Många frågor har enligt skolsköterskan varit helt öppna som t ex hur CC har det. Samtalen har aldrig hållits mot CC:s egen vilja. Vid de tillfällen som skolsköterskan och CC kommit överens att träffas igen och CC sedan meddelat att hon mår bra har träffen ställts in och inga samtal har förts. Vidare har skolsköterskan uppgett att viktigast för henne har varit att CC har haft en vuxen som hon kunnat tala med och som är neutral i föräldrarnas vårdnadskonflikt.

Skolsköterskan har vidare uppgett att CC är en varm och känslomässig person som har ett behov att prata.

Stadsdelsfullmäktiges kommentar

Stadsdelsfullmäktige har tagit del av AA:s invändningar i JO-anmälan och vill därför bemöta dem sammanfattningsvis enligt följande.

Stadsdelsfullmäktige fäster tilltro till skolsköterskans uppgifter att hon aldrig har försökt pressa fram några svar från CC, utan samtalen har kommit till stånd för att ge CC stöd i en för henne svår situation i föräldrarnas vårdnadskonflikt, när klassläraren eller CC själv har bedömt att stöd behövdes av en skolsköterska. Samtalen bedöms inte heller har hållits mot CC:s egen vilja.

Stadsfullmäktige delar också skolsköterskans bedömning att det funnits fog för att göra anmälan till socialtjänstens individ- och familjeomsorg enligt 14 kap. 1 § socialtjänstlagen i de fall CC varit illa i föräldrarnas vårdnadskonflikt utifrån barnets skyddsaspekt. Nämnda lagrum är ju undantagsbestämmelse från skolsköterskans stränga sekretess enligt 25 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (OSL). När anmälningskyldighet är stadgad i lag får/ska sekretessen brytas (10 kap. 28 § OSL)

Vårdnadshavare har i regel rätt att ta del av uppgifter rörande sitt barn. Detta får anses följa av vårdnadshavarens rätt och skyldighet att företräda barnet i personliga förhållanden (se bl.a. 6 kap. 2 och 11 §§ föräldrabalken jämfört med 12 kap. 3 § andra stycket OSL).

Stadsdelsfullmäktige delar dock skolsköterskans bedömning att CC under föräldrarnas då rådande osämja riskerade att lida betydande men och därför inte kontaktat och informerat föräldrarna med stöd av 12 kap 3 § andra stycket 1. OSL [rätteligen 12 kap. 3 § första stycket 1; JO:s anm.], dvs. sekretess i förhållande till vårdnadshavare, om de samtal med CC, som rört hennes mående till följd av den rådande vårdnadskonflikten mellan föräldrarna. Av förarbetena till undantagsregeln i 12 kap. 3 § andra stycket 1. (prop. 1988/89:67 s. 37 ff.) framgår att det finns situationer där vårdnadshavare och barn står i motsatsförhållande till varandra och där det i vissa fall, oavsett barnets ålder, skulle vara till skada för barnet att lämna ut sekretesskyddade uppgifter till föräldrarna. Det kan vara fallet i t.ex. vårdnads- och umgängestvister, vid behandling av sådana störningar hos barnet som har sitt ursprung i familjeförhållandet och i omhändertagandesituationer.

Det förelåg således i detta enskilda fall speciella skäl med hänsyn till tvisten föräldrarna emellan som tydde på att aktivt lämnande av information om vad den underårige berättat för skolsköterskan skulle kunna komma att missbrukas av vårdnadshavaren inom ramen för den pågående konflikten vårdnadshavarna emellan och medföra att barnet kom i en ännu svårare situation, se prop. 1988/89:67 s. 38 och prop. 2008/09:150 s. 370 f. Skolan ska vara en fredad zon för barnet. Skolan ska alltid förhålla sig neutralt när vårdnadshavare tvistar. Skolan har en skyldighet att se till barnets bästa utifrån barnets perspektiv.

Jfr Kammarrättens i Göteborg dom den 22 april 2005 i mål nr 2046-05. Jfr även Högsta förvaltningsdomstolens domar RA Notis 1992:117, RÅ Notis 1994:151 samt JO:s ämbetsberättelse 1998/99 s. 464).

Sammantaget bestrider stadsdelsfullmäktige således att skolsköterskans handläggning av ärendet stridit mot lag. Skolsköterskan har fullgjort sina åligganden enligt skol- och hälso- och sjukvårdslagen. Skolsköterskan har endast verkat inom ramen för barnets bästa. Barnet bereddes en fredad zon från konflikten som rådde mellan föräldrarna som innebar, vilket utvecklats ovan att barnet inte mådde bra.

AA kommenterade remissvaret. Han anförde bl.a. följande. Uppgifterna i remissvaret är i vissa delar oriktiga. CC blev hämtad mot sin vilja i klassrummet av skolsköterskan vid 15–20 tillfällen. Även CC:s klassföreståndare, som var närvarande alla gånger CC blev hämtad, valde att inte informera honom. – Bestämmelsen i 12 kap. 3 § första stycket 1 OSL är inte tillämplig i detta fall. CC skulle inte ha tagit någon skada av att han informerats om de uppgifter som framkommit vid samtalen. – CC mår fortfarande dåligt av de många förhørsliknande samtalen med skolsköterskan.

I ett beslut den 19 november 2013 anförde JO Wiklund följande.

Bedömning

Skolsköterskans samtal med CC

Av utredningen framgår att skolsköterskan hade ett stort antal kontakter med AA:s dotter CC. De flesta av de redovisade kontakterna rörde sådant som naturligt faller inom elevhälsovården, som t.ex. astmabesvär och omplåstring av sårskador. Skolsköterskan har dock även vid ett antal tillfällen tagit initiativ till och fört samtal med CC om hennes hemsituation. Myndigheten har i remissvaret redovisat fyra kontakter av den karaktären. AA har i sitt yttrande över remissvaret uppgett att det rört sig om 15–20 tillfällen. Eftersom uppgifterna är motstridiga och då jag inte bedömer det som meningsfullt att vidta ytterligare utredningsåtgärder i saken har jag att utgå från myndighetens redovisning. Frågan är, oavsett antalet samtal, om skolsköterskan agerade korrekt när hon dels förde dessa samtal med CC utan att faderns – som också var vårdnadshavare – inställning inhämtades, dels underlät att informera honom om de uppgifter som CC lämnat.

Av 6 kap. 11 § föräldrabalken, FB, framgår att vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren ska därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål.

Samarbete mellan hem och skola bygger på ömsesidig information. Enligt Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 ska läraren samverka med och fortlöpande informera föräldrarna om bl.a. elevens skolsituation (avsnitt 2.4). Vidare har rektor ett ansvar för att kontakt upprättas mellan skola och hem, om det uppstår problem och svårigheter för eleven i skolan (avsnitt 2.8).

Det ovan anförda innebär inte att skolan är skyldig att informera vårdnadshavare om allt som rör eleven. En prövning måste göras i varje enskilt fall och hänsyn tas till vad saken gäller samt elevens ålder och personliga mognad. Om och i vilken utsträckning information ska lämnas är ytterst en bedömningsfråga.

Enligt 12 kap. 3 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, gäller sekretess till skydd för en enskild, om den enskilde är underårig, även i förhållande till dennes vårdnadshavare. Sekretessen gäller dock inte i förhållande till vårdnadshavaren i den utsträckning denne enligt 6 kap. 11 § FB har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör den underåriges personliga angelägenheter.

Det finns inte någon åldersgräns angiven till ledning för bedömningen av vem som disponerar över sekretessen beträffande uppgifter som en underårig har lämnat till t.ex. en skolsköterska. Svaret på frågan blir beroende av den unges mognad och utveckling i det enskilda fallet. Vid prövningen kommer av naturliga skäl den unges ålder ofta att kunna vara vägledande, men det finns också anledning att väga in de aktuella uppgifternas innehåll samt vilken typ av ärende som det är frågan om.

Även om barnet inte nått en sådan mognad att det fått ett integritetsskydd mot föräldrarna följer av 12 kap. 3 § första stycket 1 OSL att sekretess gäller till skydd för en underårig även i förhållande till vårdnadshavaren, om det kan antas att den underåriga lider *betydande men* om uppgiften röjs för vårdnadshavaren. Med betydande men avses t.ex. att den unge kan skadas allvarligt psykiskt, fysiskt eller på annat sätt om uppgiften lämnas. I förarbetena till bestämmelsen anges att det finns situationer där vårdnadshavare och barn står i motsatsförhållande till varandra och där det i vissa fall, oavsett barnets ålder, skulle vara till allvarlig skada för barnet att en uppgift lämnas ut till vårdnadshavaren. För tillämpning av undantagsregeln är det däremot inte tillräckligt att den unge finner det obehagligt att föräldrarna får ta del av uppgifterna eller tror att vårdnadshavaren ska vidta åtgärder som den unge motsätter sig men som inte kan anses medföra betydande men för den unge. Undantagsregeln tar sikte på de mest angelägna fallen där det kan finnas behov av att skydda barnen mot vårdnadshavaren, antingen därför att det är fråga om särskilt integritetskänsliga uppgifter eller därför att uppgifterna kan missbrukas av vårdnadshavaren på ett sätt som allvarligt skadar barnet. Det kan vara fallet i t.ex. vårdnads- och umgängestvister, vid behandling av sådana störningar hos barnet som har sitt ursprung i familjeförhållandet och i omhändertagandesituationer (prop. 1988/89:67 s. 37 f.).

Om sekretess inte gäller i förhållande till vårdnadshavaren förfogar denne enligt 2 § ensam eller, beroende på den underåriges ålder och mognad, tillsammans med den underåriga över sekretessen till skydd för den underåriga (12 kap. 3 § andra stycket OSL).

Stadsdelsfullmäktige har i sitt remissvar uppgett att samtalen hållits för att ge stöd till CC som befann sig i en svår situation på grund av föräldrarnas konflikt. Fullmäktige har åberopat undantagsregeln i 12 kap. 3 § första stycket 1 OSL och anført att det med hänsyn till tvisten mellan föräldrarna fanns speciella skäl att inte informera AA om vad CC berättat. Skolsköterskan bedömde att CC skulle kunna hamna ”i en ännu svårare sits” om fadern informerades om samtalen där CC, enligt remissvaret, bl.a. gett uttryck för att hon inte ville vara hos honom.

CC var endast nio-tio år när samtalen ägde rum. Utgångspunkten är därför att skolsköterskan kunde föra samtal med CC om hennes hemsituation bara om hennes vårdnadshavare gav sitt samtycke till detta. Det kan konstateras att vårdnadshavarna inte tillfrågades om sin inställning i saken. Mot den bakgrunden fanns det alltså inte förutsättningar för skolsköterskan att hålla samtalen med CC.

När det gäller frågan om skolan kunde underlåta att informera fadern om vad som kom fram vid samtalen gör jag följande bedömning.

Vårdnadshavarna hade visserligen en inbördes konflikt vid den aktuella tidpunkten. Utredningen ger dock enligt min mening inte stöd för att omständigheterna var sådana att det fanns skäl att anta att CC skulle komma att lida betydande men om

AA fick information om de uppgifter som dottern lämnat. Som redogjorts för ovan är det inte tillräckligt för en tillämpning av undantagsregeln i 12 kap. 3 § första stycket 1 OSL att barnet tycker att det är obehagligt att föräldrarna får ta del av uppgifter.

Sammanfattningsvis anser jag alltså att skolsköterskan agerade felaktigt både genom att hålla samtal med CC om hennes hemsituation utan att först inhämta medgivande från, såvitt här är aktuellt, fadern och genom att inte informera honom om vad som framkommit vid samtalen. Hon förtjänar kritik för sitt agerande.

Övrigt

Av 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) följer att bl.a. skolpersonal är skyldig att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Det är sedan socialnämndens uppgift att utreda vilken grund som kan finnas för uppgiften och utreda eventuellt behov av åtgärder.

Vad som kommit fram rörande skolans anmälan till socialtjänsten föranleder inte någon åtgärd eller något uttalande från min sida.

Inte heller vad AA i övrigt anfört ger mig anledning att vidta någon åtgärd eller att göra något uttalande.

Med den kritik som uttalats ovan avslutas ärendet.